

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ РАУФА АБЛЯЗОВА
КОЛЕДЖ ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою Радою

Східноєвропейського університету

імені Рауфа Аблязова

21.04.2021 р.

Протокол № 3

Ректор

І. Б. Чудаєва

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ
з географії**

Освітній ступінь **ФАХОВИЙ МОЛОДШИЙ БАКАЛАВР**

Розглянуто та схвалено

на засіданні Приймальної комісії ВНЗ «СУРА»

Протокол № 3 від 15.03. 2021 р.

Відповідальний секретар ПК

Ю. Ю. Сиволап

Черкаси 2021

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Метою фахового вступного випробовування з географії є перевірка знань при вступі до коледжу для здобуття освіти та набуття кваліфікації спеціаліста.

Вступники повинні мати свідоцтво про здобуття базової середньої освіти або атестат про здобуття загальної середньої освіти.

Для зарахування до коледжу вступники повинні скласти вступні випробовування.

Форма контролю знань і умінь вступників, яка використовується у ході вступного випробовування тестові завдання різних рівнів складності.

Форма проведення вступного випробовування письмова.

2. ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

У програму вступного випробовування включені питання економічної та соціальної географії України. Розглядаються питання про історико-географічне формування території, проблеми розміщення населення, його природного і механічного руху, національного складу. Детально аналізується географія галузей господарства країни, зовнішньоекономічних зв'язків та економічних районів України. У цьому курсі розглядаються проблеми сталого розвитку та їх прояв на території України, місце України у світі, аналізуються складові економічного потенціалу.

Діагностування знань і вмінь вступників спрямоване на формування соціальної та поглиблення функціональної, інформаційної та ціннісно-сміслової компетенцій.

Розділ I Загальний географічний огляд земної кулі

Тема 1. Географія як наука, розвиток географічних досліджень.

Об'єкт та предмет вивчення географії. Місце географічних дисциплін у системі наук. Джерела географічних знань. Методи географічних досліджень. Розвиток уявлень про форму, розміри та рухи Землі. Найвизначніші географічні відкриття, видатні мандрівники. Географічні дослідження світу та України в різні історичні епохи. Вітчизняні вчені-географи. Сучасні географічні дослідження та їх значення.

Тема 2. Способи зображення Землі.

Зображення земної поверхні на малюнку, плані, карті, глобусі, аерофотознімку та космічному знімку. Поняття «план місцевості», «географічна

карта», «топографічна карта», «азимут». Картографічні проекції та спотворення. Елементи градусної сітки. Легенда карт. Види масштабу. Класифікація карт. Топографічні карти та їх практичне використання. Визначення напрямків географічних координат об'єктів, абсолютної та відносної висоти місцевості, глибини морів і океанів. Способи вимірювання відстаней на різних географічних і топографічних картах. Орієнтування на місцевості за місцевими ознаками. Значення карт у житті людини.

Тема 4. Літосфера та рельєф.

Внутрішня будова Землі. Поняття «земна кора», «літосфера», «літосферна плита», «тектонічні структури», будова та типи земної кори, породи та мінерали що її складають. Геологічне літочислення, геологічний вік, геохронологічна таблиця. Внутрішні процеси в літосфері. Рухи літосферних плит. Походження материків і океанів. Вулкани та землетруси, райони їх поширення. Зовнішні сили, що змінюють земну поверхню. Корисні копалини їх класифікація за походженням. Основні форми земної поверхні: гори і рівнини. Рельєф дна Світового океану. Значення рельєфу в господарській діяльності людини та вплив діяльності людини на рельєф.

Тема 5. Атмосфера та клімат.

Поняття «атмосфера», її склад та будова, значення. Сонячна радіація та її розподіл в атмосфері й на земній поверхні. Теплові пояси та їх межі (тропіки і полярні кола). Температура земної поверхні та повітря, її зміни з висотою і розподіл залежно від кута падіння сонячних променів. Атмосферний тиск його вимірювання. Основні пояси атмосферного тиску Землі. Загальна циркуляція атмосфери. Постійні вітри. Циклони й антициклони. Сезонні та місцеві вітри. Вода в атмосфері. Вологість повітря. Хмари. Атмосферні опади та їх утворення. Розподіл опадів на поверхні земної кулі. Повітряні маси й атмосферні фронти. Поняття «клімат». Кліматичні пояси та області. Кліматична карта Залежність клімату від широти місцевості, морських течій, близькості до морів, рельєфу, антропогенного впливу. Погода, добові та сезонні коливання її метеорологічних елементів. Спостереження за погодою та її прогнозування. Вплив клімату та погоди на господарську діяльність.

Тема 6. Гідросфера.

Поняття «гідросфера» та її основні частини. Світовий океан та його частини: океани, моря, затоки, протоки. Суходіл в океані. Властивості вод Світового океану та причини її неоднорідності. Водні маси. Рух води в Світовому океані. Морські течії. Води суходолу. Річка та її частини. Елементи річкової долини. Річкові басейни. Живлення та режим річок. Озера, їх походження. Болота. Льодовики, багаторічна мерзлота. Підземні води. Джерела. Штучні водойми. Використання Світового океану та вод суходолу в господарській діяльності людини.

Тема 7. Біосфера.

Поняття «біосфера», її складові та межі. Ґрунти, їхні властивості та відмінності. Рослинність суходолу і океану. Тваринний світ суходолу і океану. Вплив біосфери на інші оболонки. Вплив людини на біосферу. Охорона біосфери.

Тема 8. Географічна оболонка Загальні закономірності природи Землі.

Поняття «географічна оболонка». Загальні закономірності географічної оболонки: цілісність, кругообіг речовин та енергії, ритмічність, комплексність. Зональні та аональні природні комплекси. Зміна природних комплексів під впливом господарської діяльності людини. Розділ II Географія материків та океанів

Тема 9. Фізико-географічний огляд континентів та материків: Євразія, Африка, Північна Америка, Південна Америка, Австралія, Антарктида.

План географічної характеристики материка. Особливості фізикогеографічного положення. Основні елементи берегової лінії. Дослідження та освоєння. Геологічна будова. Основні форми рельєфу материка. Корисні копалини та закономірності їх розміщення на материку. Загальні особливості клімату. Кліматичні пояси і типи клімату. Води суходолу: головні річкові системи, озера, басейни підземних вод, їх гідрологічні особливості. Природні зони та закономірності їх розміщення. Особливості ґрунтового, рослинного покриву та тваринного світу. Найбільші національні парки. Населення.

Розділ III Географія України

Тема 10. Україна та її географічні дослідження.

Формування території, сучасні розміри, адміністративно-територіальний поділ. Географічне положення, кордони, розташування території України стосовно годинних поясів. Місце України на політичній та економічній карті світу. Господарська оцінка економіко-географічного положення.

Тема 11. Рельєф, тектонічна, геологічна будова, мінеральні ресурси України.

Основні риси рельєфу: низовини, височини, гори. Особливості геологічної будови території України. Геоморфологічна будова і основні форми рельєфу. Закономірності поширення, характеристика і господарська оцінка паливних, рудних і нерудних корисних копалин.

Тема 12. Клімат і кліматичні ресурси України.

Основні кліматотворні чинники. Загальні риси клімату. Типи повітряних мас. Розподіл температур повітря і опадів на території України. Основні кліматичні показники. Несприятливі погодні явища. Енергетичні кліматичні ресурси. Прогноз погоди.

Тема 13. Внутрішні води України.

Загальні гідрографічні особливості території України. Поверхневі води, особливості їх формування і розподілу. Основні річки, річкові басейни. Канали. Озера і водосховища. Підземні води. Болота, їх типи і поширення. Водний баланс і водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання і охорона.

Тема 14. Ґрунтовий покрив, земельні ресурси України.

Умови ґрунтоутворення, основні генетичні типи ґрунтів, закономірності їх поширення. Карта ґрунтів. Господарське використання ґрунтів. Земельні ресурси України. Охорона земельних ресурсів.

Тема 15. Рослинність і тваринний світ України.

Різноманітність видового складу, закономірності поширення рослинності. Рослинні комплекси лісів, степів, луків, боліт. Різноманітність видового складу тварин. Фауністичні комплекси лісової, лісостепової, степової зон, Українських Карпат і Кримських гір. Несприятливі фізико-географічні явища і процеси.

Тема 16. Природні комплекси України і фізико-географічне районування України.

Умови розвитку і характерні риси природних комплексів. Фізикогеографічне районування України, його наукове і практичне значення. Природно-господарська характеристика природних зон України: мішаних лісів, лісостепової, степової. Українські Карпати і Кримські гори. Природні комплекси морів, що омивають Україну, проблеми використання і охорони.

Тема 17. Економіко- і політико-географічне положення України.

Проголошення незалежності України та її вплив на геополітичну ситуацію в Європі. Економіко- географічне положення і його господарська оцінка. Сучасний адміністративний поділ. Геополітичні аспекти взаємодії з іншими державами. Місце України на політичній і економічній карті світу.

Тема 18. Населення і трудові ресурси України.

Територіальні відмінності і чинники розміщення і густоти населення. Природні і екологічні умови життя населення та їхній вплив на основні показники його розміщення. Природний рух населення. Вікова і статева структура. Погіршення демографічної ситуації та шляхи розв'язання цієї проблеми. Економічна криза і демографічна політика. Міграція населення, види і причини. Національний та етнічний склад населення. Українська діаспора і причини її виникнення. Урбанізація та регіональні відмінності в її рівнях. Типи міських поселень. Функції міст і міські агломерації. Сільське розселення та його територіальні відмінності. Демографічні проблеми сільського населення України, шляхи їх вирішення. Трудові ресурси та їх розподіл за галузями господарства і в регіонах. Раціональне використання трудових ресурсів. Безробіття і його географічні аспекти.

Тема 19. Загальна характеристика господарства України.

Поняття про господарство і національний господарський комплекс. Історія формування господарського комплексу. Основні риси галузевої структури господарства. Сучасні проблеми розвитку та територіальної організації.

Тема 20. Промисловість України.

Промисловість як сфера матеріального виробництва. Галузева структура паливної промисловості. Сировинна база. Вугільна промисловість. Нафтова промисловість. Нафтопереробна промисловість. Газова промисловість. Електроенергетика як складова ПЕК. Основні типи електростанцій. Енергосистема Альтернативні способи одержання енергії. Чорна металургія. Сировинна база. Чинники розміщення. Кольорова металургія. Склад і сировинна база. Чинники розміщення підприємств галузі. Роль машинобудування у господарстві держави. Структура галузі. Міжгалузеві та внутрішньогалузеві зв'язки. Чинники розміщення: наукоємні, трудомісткі і металомісткі галузі. Хімічна промисловість, її галузева структура. Природносировинна база хімічної промисловості і використання відходів. Структура та значення лісової та деревообробної промисловості, особливості її розміщення. Целюлозно-паперове і лісохімічне виробництво. Галузева структура промисловості будівельних матеріалів. Чинники розвитку і розміщення. Сировинна база. Галузева структура легкої промисловості. Чинники її розміщення. Галузевий склад харчової промисловості. Чинники розміщення галузей.

Тема 21. Сільське господарство України.

Значення сільського господарства в економіці держави. Галузева структура сільського господарства. Зв'язок сільського господарства з іншими галузями. Природно-географічні фактори розвитку сільського господарства. Сільськогосподарські угіддя, їх структура. Меліорація земель. Галузева структура і виробничі особливості рослинництва. Тваринництво, його структура. Кормова база тваринництва.

Тема 22. Соціальна сфера.

Транспорт і зовнішньоекономічні зв'язки України. Галузева структура, значення. Сфера послуг. Структура галузі. Рекреаційно-туристське господарство. Територіальна організація. Проблеми і перспективи розвитку галузі. Основні види транспорту, їх характеристика. Особливості розміщення. Географія перевезень. Залізнична мережа України. Автомобільний транспорт, найважливіші автомагістралі. Трубопровідний транспорт, транзитні шляхи транспортування нафти і газу. Водний транспорт, морські і річкові порти. Повітряний транспорт. Зовнішньоекономічні зв'язки України.

Тема 23. Економіко-географічні райони України.

Географічний поділ праці й економічне районування України. Донецький район. Придніпровський район. Північно-Східний район. Столичний район. Центральний район. Причорноморський район. Подільський район. Північно-Західний район. Карпатський район. Економіко-географічна характеристика (за типовим планом: економікогеографічне положення та його господарська оцінка; природні умови і ресурси; населення і трудові ресурси; особливості галузевої та регіональної структури господарства; промисловість та її структура; характеристика основних галузей сільського господарства; транспорт, основні його види та географія; зовнішньоекономічні зв'язки; регіональні відмінності).

Розділ ІV. Світове господарство

Тема 24. Національна економіка і світове господарство.

Національна економіка. Поняття «економічний розвиток» та його показники: валовий внутрішній продукт (ВВП), структура ВВП, індекс людського розвитку (ІЛР). Секторальна модель економіка країни. Форми суспільної організації виробництва. Чинники розміщення виробництва. Форми просторової організації національної економіки. Світове господарство. Світова економіка, світовий ринок. Типи економічних систем. Типізація країн світу за рівнем економічного розвитку, місце України в ній. Сучасні тенденції розвитку світового господарства. Глобалізація та регіональна економічна інтеграція. ТНК та їх вплив на функціонування міжнародної економіки. Глобальна економіка. Міжнародні економічні організації.

Тема 25. Первинний сектор господарства.

Сільське господарство. Лісове господарство. Сільське та лісове господарство, їх значення в сучасному світі. Складники сільського господарства. Сільське господарство світу. Географія основних зернових і технічних культур та виробництва продукції тваринництва. Структура та розміщення тваринництва. Зональна спеціалізація сільського господарства. Лісові пояси світу.

Добувна промисловість. Показники ресурсозабезпеченості країн мінеральними ресурсами. Видобування вугілля, нафти і природного газу. Найбільші в світі басейни.

Тема 25. Вторинний сектор господарства.

Виробництво та постачання електроенергії. Типи електростанцій. Паливно-енергетичний баланс. Електроенергетика світу. Відмінності в структурі виробництва електроенергії на електростанціях різних типів у країнах світу. Найбільші ТЕС, АЕС, ГЕС, ЛЕП. Використання відновлюваних джерел енергії.

Металургійне виробництво. Сучасні технології виробництва чавуну, сталі. Сучасні чинники розміщення підприємств чорної металургії. Кольорова металургія. Металургійне виробництво світу. Найбільші країни– виробники та країни–споживачі чорних металів.

Хімічне виробництво. Виробництво деревини, паперу. Виробництво будівельних матеріалів. Чинники розміщення основних виробництв хімічних речовин і хімічної продукції, гумових і пластмасових виробів. Основні центри виробництва хімічної продукції та чинники їх формування. Найбільші країни–виробники мінеральних добрив, полімерів, ліків. Найбільші в світі країни – виробники деревини та паперу.

Виробництво машин та устаткування . Різноманітність підприємств та чинники їх розміщення. Машинобудування світу. Найбільші країни– виробники літаків, легкових автомобілів, морських суден, верстатів, комп'ютерів, робототехніки. Найбільші центри виробництва транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки, побутової, електротехнічної та електронної продукції.

Виробництво тканин, одягу, взуття, харчових продуктів. Особливості виробничого процесу та чинники розміщення підприємств, що виробляють тканини різних видів, одяг, шкіряно–взуттєву продукцію. Найбільші на світовому ринку країни–виробники та країни експортери тканин, одягу та взуття.

Чинники розміщення підприємств, що виробляють харчові продукти. Виробництво продуктів харчування в світі: сучасні тенденції. Вплив глобалізації та національних традицій, взаємозв'язок з агробізнесом.

Тема 26. Третинний сектор господарства.

Транспорт. Транспорт, його роль у національній економіці та формуванні світового господарства. Види транспорту, їхні переваги й недоліки. Транспорт світу. Країни, що вирізняються високим рівнем розвитку мережі залізниць й автомобільних шляхів. Найбільші морські порти, аеропорти. Найбільші судноплавні річки світу. Міжнародні транспортні коридори.

Туризм. Туризм як складник національної економіки, його види. Туристична інфраструктура. Основні туристичні регіони світу. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в світі та в Україні.

Торівля. Фінансові послуги. Комп'ютерне програмування. Наукова діяльність. Освіта. Охорона здоров'я. Торівля як вид послуг, її форми. показники. Світовий ринок товарів і послуг. Основні напрями зовнішньоторговельних зв'язків. СОТ. Регіональні зони вільної торівлі.

Фінансові послуги. Світові центри банківсько–фінансової діяльності. Роль науки й освіти в суспільстві. Найвідоміші наукові центри у світі. Країни–лідери на світовому ринку комп'ютерного програмування. Аутсорсинг інформаційних технологій в світі. Найвідоміші центри медичного обслуговування, лікувально–оздоровчого туризму в світі.

Розділ У. Регіони та країни

Тема 27. Регіони світу.

Європа. Азія. Америка. Океанія. Африка. (економіко– географічна характеристика країн за типовим планом). Особливості ЕГП регіону, сучасна політична карта, форми державного правління, територіального устрою. Природні умови і ресурси регіону. Населення регіону: демографічні процеси, природний та механічний рух, структура населення. Урбанізація та її типи в регіоні. Особливості економіки країн регіону. Первинний сектор економіки. Вторинний сектор економіки. Третинний сектор економіки. Зв'язки України з країнами регіону.

Тема 28. Країни світу.

Країни світу: економіко–географічна характеристика. Німеччина. Франція. Велика Британія. Італія. Польща. Білорусь. Росія. Японія. Китай. Індія. Австралія. Сполучені Штати Америки. Канада. Бразилія. Єгипет. Південна Африка (ПАР).

Економіко–географічна характеристика країн за типовим планом: місце країни у світі та регіоні; основні чинники, що визначають місце країни в МГПП; система розселення; особливості сучасного розвитку країни, секторальна структура економіки; домінуючі складники третинного сектору; промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни; особливості аграрного сектору; характерні риси просторової організації господарства: зовнішні економічні зв'язки, зв'язки з Україною.

Розділ VI. Глобальні проблеми людства.

Сталий розвиток. Поняття про глобальні проблеми та причини їх виникнення. Проблеми війни і миру. Проблеми тероризму. Екологічна проблема. Сировинна й енергетична проблема. Демографічна і продовольча проблеми. Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються. Взаємозв'язок глобальних проблем. Роль світової громадськості та міжнародних організацій у їх розв'язуванні. Сталий розвиток – стратегія людства на ХХІ століття.

Кожен варіант вступного випробовування складається з 33 завдань.

- тестові завдання з вибором однієї правильної відповіді (оцінювання знань географічних понять, термінів, уміння працювати з джерелами інформації, виділяти головне).

- тестові завдання на визначення відповідності (передбачає вибір взаємопов'язаних понять, явищ, процесів і визначення логічних зв'язків між ними).

- тестові завдання із визначенням правильної послідовності (вміння визначати правильну послідовність дій, алгоритмів діяльності, технологічних прийомів, а також хронологічну послідовність).

- завдання відкритого типу (розгорнута відповідь на поставленні запитання з відповідним записом).

- завдання на контурній карті (передбачає нанесення на карту інформації відповідно до завдання та розробку легенди карти).

3.СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Пропоновані завдання кожного варіанта орієнтовані на перевірку рівня досягнень учнів за 12 – бальною шкалою оцінювання навчальних досягнень. Будь який бал, що набрав учень є позитивним. Максимально можливий бал за правильно виконаний варіант становить 35 балів. Оцінка залежить від кількості правильних відповідей на тестові завдання та якості виконання теоретичних завдань і завдань на контурній карті.

Відповідність отриманих балів оцінкам за 12- бальною шкалою.

бали	1-4	5-8	9-12	13-15	16-18	19-21	22-24	25-27	28-30	31-32	33-34	35
оцінка	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

З одержаної суми оцінок виводиться середній бал, який є підсумковою оцінкою за вступне випробовування, і як рейтинг для кандидатів і здійснення конкурсного відбору осіб при прийомі на навчання.

Подаються критерії оцінювання знань і умінь вступників.

Оцінюючи навчальні досягнення вступників з географії, необхідно враховувати:

– правильність і науковість викладення матеріалу, повноту розкриття понять і закономірностей, точність вживання географічної та картографічної термінології;

– ступінь самостійності відповіді;

–логічність, доказовість у викладенні матеріалу;

–ступінь сформованих інтелектуальних, загальноосвітніх, специфічних умінь (робота з картографічними, статистичними та іншими додатковими матеріалами)

Рівень	Бали	Зміст критеріїв оцінки
Початковий	1	Вступник розрізняє окремі географічні явища чи об'єкти (гори і рівнини, суша і океан, село і місто, галузь тощо) та з допомогою вчителя знаходить їх на карті.
	2	Вступник з допомогою вчителя відтворює окремі факти на елементарному рівні, розрізняє один або декілька запропонованих географічних об'єктів та з допомогою вчителя намагається знайти їх на карті.
	3	Вступник не достатньо розкрив зміст питання, не вміє його аналізувати і не може послідовно і логічно викласти, допустив суттєві помилки, не володіє термінологією.
Середній	4	Учень частково відтворює текст підручника, дає нечітке визначення основних понять і термінів з допомогою вчителя; називає, відповідно до теми конкретного уроку, компоненти географічної оболонки та складові госпо-дарства; повторює за зразком практичну роботу; під час відповіді намагається користуватися географічною картою.
	5	Учень відтворює частину навчального матеріалу без розкриття причинно-наслідкових зв'язків, описує географічні об'єкти чи явища за типовим планом; намагається робити висновки без підтвердження їх прикладами; частково володіє обов'язковою географічною номенклатурою.
	6	Учень самостійно дає більшість визначень, передбачених темою уроку, відтворює значну частину вивченого матеріалу відповідно до його викладу в підручнику; з допомогою вчителя виявляє причинно-наслідкові зв'язки, ілюструє, їх власними прикладами; на середньому рівні володіє географічною номенклатурою та картою.
Достатній	7	Учень має достатні географічні знання і застосовує їх для вирішення стандартних ситуацій; має цілісне уявлення про природні та суспільні явища, вміє вести спостереження за навколишнім середовищем; достатньо володіє картографічним матеріалом.
	8	Учень засвоїв основні уявлення, поняття і категорії географічної науки про Землю та господарську

		діяльність людини; застосовує здобуті знання на практиці, використовуючи прийоми аналізу статистичних даних про господарство і населення, показує їх зміну у часі; вміє наводити приклади в і людини і природи; знає обов'язкову географічну номенклатуру.
	9	Учень на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, може застосовувати його для виконання практичних робіт; має чіткі уявлення про компоненти природи і просторову організацію господарства; пояснює причинно-наслідкові зв'язки в природі й господарстві; майже безпомилково працює з картографічним матеріалом.
Високий	10	Учень усвідомлює сучасну географічну картину світу, здійснює оцінку певних процесів та явищ, передбачених навчальною програмою; пояснює прикладне значення географічних знань, дає розгорнуту відповідь, відбирає необхідні знання; вільно застосовує більшість географічних понять та може їх класифікувати; добре володіє картографічним матеріалом.
	11	Учень має глибокі знання про об'єкт вивчення, застосовує наукову термінологію, аргументує свої твердження і висновки} вміє працювати з рекомендованими вчителем джерелами географічної інформації; на високому рівні аналізує та використовує картографічну інформацію.
	12	Учень володіє ґрунтовними географічними знаннями у межах вимог навчальної програми; висловлює та аргументує власне ставлення до різних поглядів на об'єкт вивчення; самостійно аналізує природні та суспільні явища, робить відповідні висновки й узагальнення; здатний розв'язувати проблемні завдання; вільно володіє картографічною інформацією та творчо її використовує.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Географія: підручник для 6 кл. загальноосв. навч. закл. /В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Київ, Генеза, 2014.
2. Географія:підручник для 7 кл. загальноосв. навч. закл. / Л.Б.Паламарчук, Т.Г.Гільберг. Київ: Грамота, 2015.
3. Географія: підручник. для 8 класу загальноосв. навч. закл./С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Київ:Видавництво «Літера ЛТД», 2016
4. Географія:підручник для 9 класу загальноосв. навч. закл./С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Тернопіль: Видавництво «Абетка», 2017.
5. Географія(рівень стандарту):підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти./ С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Тернопіль:Абетка, 2018.
6. Географія(рівень стандарту):підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти./ В.В.Безуглий, Г.О.Лисичарова. Київ: Генеза, 2019.
7. Географія. Комплексна підготовка до ЗНО + Тести.). Анатолій Кузишин, Оксана Заячук, – Тернопіль: Видавництво «Підручники і посібники», 2019.
8. Географія. Типові тестові завдання./ В.О. Надтока. Київ: Вид-во «Літера ЛТД», 2019.
9. Географія:довідник для абітурієнтів і школярів закладів загальної середньої освіти/ С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Київ: «Літера ЛТД», 2019.
10. Географія. Репетитор /А.М.Байназаров, О.О.Байназарова, В.О.Градова, О.І.Грінченко. Х.: Веста, 2009. 240 с.
11. Енергозбереження /Мельникова О.В. та ін. Львів: Палітра Друку, 2003. 92 с.